

Přednáška – Středověká archeologie, pomocné vědy historické

Tematické okruhy – požadavek k zápočtu

- 1) Základní orientace v odborné literatuře. Práce Z. Smetánky, J. Ungera, J. Klápštěho, V. Nekudy, M. Richtera. Znáť ke každému z níže uvedených okruhů alespoň tři práce.
- 2) Základní rysy archeologické práce. Terénní výzkum a jeho zpracování, Datační metody.
- 3) Odraz vzniku institucionálního města v archeologických pramenech. Raně středověké aglomerace u správních hradů, jiná tržní sídliště, charakteristika. Hlavní rysy institucionálního města, význam strukturálních změn 13. stol.
- 4) Proměny osídlení na počátku vrcholného středověku, utváření kulturní krajiny. Tzv. kolonizace. Proměna venkova ve 13. století.
- 5) Středověká vesnice. Hlavní zkoumané lokality v českých zemích: Svidna, Mstěnice, Pfaffenschlag, Konůvky, Zábřachy u Polešovic. Hlavní rysy kultury bydlení v raném a vrcholném středověku (otázka trojdílného domu)
- 6) Od pohřebiště ke hřbitovu. Hlavní rysy raně středověkých pohřebišť. Proměna funerálních zvyklostí ve 13. století.
- 7) Archeologie sakrálních staveb. Základní rysy vývoje církevní organizace. Kláštery a řeholní řády
- 8) Opevněná sídla. Cesta od hradiště k vrcholně středověkému hradu. Problematika sídel nižší šlechty. Hlavní zkoumané lokality (Koválov u Žabčic, Křivoklát, pražský a olomoucký hrad, Vízmburk, Rokštejn, Lelekovice)
- 9) Odraz ekonomiky v archeologických pramenech. Doklady výroby (výrobní zařízení, suroviny odpad). Středověké zemědělství. Základní rysy vývoje směny a její doklady.
- 10) Movitá složka hmotné kultury. Otázka artefaktu a jeho archeologizace. Keramika, výrobky ze skla, kovů, dřeva, rostlinných a živočišných vláken.

Literatura:

..

Základní přehledy

Klápště, J.: Změna – středověká transformace a její předpoklady, *Mediaevalia archaeologica bohemia* 1993, Památky archeologické – Supplementum 2, 1994, 9–59,

Klápště, J. Dějepis a archeologie. Příbuzenství jak se patří, in: *Dějiny ve věku nejistot*. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, Praha 2003, 96–109.

Klápště, J.: *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005

Žemlička, J.: *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002.

Měřinský, Z. :- *Století posledních Přemyslovců na Moravě a ve Slezsku ve světle*

archeologických výzkumů a nálezů, *Archaeologia historica* 14, 1989, 19 - 42.

Středověké město

Doležel, J: *K městskému zřízení na středověkém Brněnsku do roku 1411*, *Medievalia archaeologica* 2, 2000, 159–259.

Hoffmann F.: *České město ve středověku*, Praha 1992.

Holub, P. – Kolařík, V.– Merta, D.– Peška, M.– Zapletalová, D.– Zůbek, A.: *Ke stavu poznání nezděné měšťanské architektury vrcholně středověkého Brna*, *Forum*

urbes medii aevi II, 2005, 44–101.

Kejř, J. 1998: Vznik městského zřízení v českých zemích, Praha.

Piekalski, J. 1999: Od Kolonii do Krakowa. Przemiana topografii wczesnych miast, Wrocław 1999.

(český výtah : Piekalski, J. 1999 : Transformace měst středověké střední Evropy. Prostorová struktura. In : Mediaevalia archaeologica 1, 21-42).

Piekalski, J., Wczesne domy mieszczan w Europie Środkowej, Geneza – Funkcja – Forma, Wrocław 2004.

Procházka, R., Zrod středověkého města na příkladu Brna (K otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech), Mediaevalia archaeologica 2, Praha – Brno 2000, s. 7-158.

R. Procházka 2007: Archeologie a poznání moravských a slezských měst, Archaeologia historica 32, 2007, 37–80.

R. Procházka – J. Doležel, J. : Současný stav poznání počátků jihomoravských měst, Přehled výzkumů 42/2000, Brno 2001, 25–74.

M. Richter, Hradištko u Davle, městečko ostrovského kláštera, Praha 1982.

R. Široký, Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a v raném novověku. Stav a perspektivy archeologického poznání, Památky archeologické 91/2000, 347 – 411.

Velímský, T. :Archeologie a problematika středověkého městského domu a parcely, Archaeologia historica 20, 1995, 71–80.

Středověká vesnice, dějiny osídlení

L. Belcredi, Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Archeologický výzkum zaniklé středověké vsi na Dražanské vrchovině 1975 – 2005. Brno 2006.

Černý, E., Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich pluzin. Historicko-geografická studie v regionu Dražanské vrchoviny, Brno 1992.

Doležel, J., K etnické struktuře středověké kolonizace Dražanské vrchoviny, Archaeologia historica 28, 2003, s. 123 –173.

Donat, P., Haus, Hof und Dorf in Mitteleuropa vom 7. bis 12. Jahrhundert. Archäologische Beiträge zur Entwicklung und Struktur der bäuerlichen Siedlung, Berlin 1980.

Donat P., Aktuelle Fragen der Erforschung westslawischer Dorfsiedlungen, in: Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum, Poznań 1998, s. 187-199.

Donat P., Hof und Dorf. Beobachtungen zur Struktur jungslawischer Siedlungen, in: G. Fusek (red.), Zborník na počesť Dariny Bialekovej, Nitra 2004, s. 63-67.

Klápště J., Středověká vesnice v proměnách našeho poznávání, in: Civitas et villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie środkowej, Wrocław-Praha, 2002, s. 327–338.

Kouřil, P.. – Wihoda M., Etnické trojmezí? Výpověď písemných a hmotných pramenů k etnické struktuře moravsko-slezského pomezí v epoše vrcholného středověku, Archaeologia historica 28, 2003, s. 69–111.

Kováčik, P. 1999: Záblačany, jejich ekonomika a služební organizace aneb Odpovědi a otázky, Archaeologia historica 24, 81–89.

Krajíc, R. Vesnice husitského období na Tábořsku ve světle archeologických výzkumů, Archaeologia historica 12,1987, 85–95.

Krajíc, R.: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků z železa, I a II. Tábor-Sezimovo Ústí – Písek 2003.

Měřínský, Z.: Studium dějin osídlení na Moravě a ve Slezsku, *Archaeologia historica* 7, 1982, 113–156.

Měřínský, Z.: - Příspěvek k možnostem rekonstrukce středověké krajiny, území zaniklých vesnic a typů sídlišť, *Archaeologia historica* 12, 1987, 111–128.

Měřínský, Z. Otázky kolonizace a interetnických vztahů na jižní Moravě, *Archaeologia historica* 18, 1993, 99–118.

Měřínský, Z. – Zumpfe, E.: Jihomoravská a dolnorakouská města, jejich místo v kulturním vývoji a odraz v hmotné kultuře, *Archaeologia historica* 22, 1997, 145–158.

Nekuda, R.: Zemědělská usedlost ve středověké vesnici na Moravě, Brno 2002.

Nekuda, R. – Nekuda, V.: Mstěnice, Zaniklá středověká ves 2, Brno 1997.

Nekuda, V.: Pfaffenschlag, zaniklá středověká ves u Slavonic, Brno 1975.

Nekuda, V.: Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic 1. Hrádek- tvrz-dvůr- předsunutá opevnění, Brno 1985.

Nekuda, V.: Vybavení a provoz venkovské domácnosti ve středověku, *Archaeologia historica* 15, 1990, 7–18.

Nekuda, V.: Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic 3, Raně středověké sídliště Brno 2000.

Nekuda, V.: Středověká vesnice na Moravě, Brno 2007.

Smetánka, Z.: K problematice trojdílného domu v Čechách a na Moravě období vrcholného a pozdního středověku, *Mediaevalia archaeologica bohemia* 1993, Památky archeologické – Supplementum 2, 1994, 117–138.

Smetánka, Z.: Život středověké vesnice. Zaniklá Svídna, Praha 1988.

Smetánka Z., K problematice trojdílného domu v Čechách a na Moravě v období vrcholného a pozdního středověku, *Mediaevalia archaeologica Bohemica* 1993, Památky archeologické – Supplementum 2, 1994, s. 117–138.

Smetánka, Z.: Legenda o Ostojovi. Archeologie obyčejného života v raně středověkých Čechách, Praha 2004.

Vařeka, P. Archeologie středověkého domu, Plzeň 2004.

Žemlička, J. 2003: Němci, německé právo a transformační změny 13. století (Několik úvah a jeden závěr), *Archaeologia historica* 28, 2003, 33–45.

Sakrální stavby

Foltýn, D. a kolektiv: Encyklopedie moravských a slezských klášterů, Praha 2005.

Měřínský, Z. 1985: Církevní instituce na Moravě a jejich úloha ve vývoji hospodářství a osídlení od 10. století do předhusitského období, *Archaeologia historica* 10, 1985, 385–393.

Procházka, R. 2005: Der südmährische Kirchenbau im 11.–13. Jahrhundert (ein Überblick).

Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 21, 205–242.

Vlček, P.- Sommer, P. – Foltýn, D.: Encyklopedie českých klášterů, Praha. 1998

Zatloukal, R.: Středověké hrnčířské pece z Jihlavy a okolí, Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských 11, 1998, 27–44.

Pohřební ritus

Měřínský, Z. 1997: K problematice nekropolí druhé poloviny 10. až počátku 13. století na Moravě, Z pravěku do středověku, Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy, Brno, 87–94.

Nechvátal, B., Radomyšl. Raně středověké pohřebiště, Praha 1999.

Šikulová, V. 1958: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní, Pravěk východní Moravy I, 88–162.

Štefan, I.: Změna pohřebního ritu v raném středověku jako archeologický problém, Archeologické rozhledy 59 (2007), 805–836.

Unger, J. Pohřební ritus městského obyvatelstva 13. až 18. století v archeologických pramenech Moravy a Slezska, Archaeologia historica 25, 2000, 335–358.

Unger J.: Pohřební ritus a zacházení s těly zemřelých v českých zemích v 1.–16. století. Panorama biologické a sociokulturní antropologie 9, Brno 2002.

Opevněná sídla

Čížmář M.: Encyklopedie hradišť na Moravě, Praha 2004.

Čtverák V., Lutovský M., Slabina M., Smejtek L.: Encyklopedie hradišť v Čechách, Praha 2003

Durdík, T.:Nástin problematiky českých feudálních sídel 13. století, Castellologica bohemia 7, 2000, 17–50.

Durdík T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000 + dodatky I, Praha 2002 + dodatky II, Praha 2005.

Durdík T.: Hradý přechodného typu v Čechách, Praha 2007.

Klápště J., Poznámky o sociálních souvislostech počátků šlechtických hradů v českých zemích, Archeologické rozhledy 55, 2003, s. 786-800.

Kouřil, P. – Měřínský, Z. – Plaček, M., Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku (vznik, vývoj, význam, funkce, současný stav a perspektivy dalšího výzkumu), Archaeologia historica 19, 1994, s. 121–151.

Měřínský, Z.: Befestigte Zentren der frühen Přemysliden-Periode in Mähren und Schlesien. Teze. Archaeologia historica 31, 2006, 55–66.

Nekuda, V. – Unger, J.: Hrádky a tvrze na Moravě, Brno 1981.

Unger, J.: Koválov. Šlechtické sídlo z 13. století na jižní Moravě, Brno 1994.

Unger, J.: Život na lelekovickém hradě ve 14. století, Brno 1999.

Unger, J.: Počátky středověkých opevněných sídel typu „motte“ na jihovýchodní Moravě, in: Rodná země. Sborník k 100. výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc., Brno 1988, s. 207–221.

Ekonomika a směna

Beranová, M: Zemědělská výroba 11./14. století na území Československa, Praha 1975.
Beranová, M., Zemědělství starých Slovanů, Praha 1980.
Březinová, H. Textilní výroba v českých zemích ve 13.–15. století. Poznání textilní produkce na základě archeologických nálezů, Praha – Brno 2007.

Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách, Archeologické rozhledy 51, 1999, 774–787, 789–808.

Měřínský, Z. 1983: K problematice archeologického výzkumu řemeslné výroby 10. až první poloviny 16. století na Moravě a ve Slezsku, Archaeologia historica 8, 1983, 41–72.

Nováček, K.(ed.): Těžba a zpracování drahých kovů: sídelní a technologické aspekty Mediaevalia Archaeologica 6/2004 .

Hmotná kultura (artefakty)

Goš, V. 1977: Slovanská keramika 10.– 13 . století na severní Moravě, Vlastivědný věstník moravský 29, 291–301.

Hazlbauer, Z., Krása středověkých kamen, Praha 1998.

Kouřil, P. 2003: Staří Maďaři a Morava z pohledu archeologie, in: Dějiny ve věku nejistot, Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, Praha, 110–146.

Krumphanzlová, Z.: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9.–11. věku v Čechách, Památky archeologické 65, 34–110.

Loskotová, I. Špilberská kamna doby lucemburské, Brno v minulosti a dnes XIV, 37–64.

Ludvíkovský, K. – Snášil, R. 1974: Mladohradištní kostrové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav), Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně II/1973, Praha.

Měřínský, Z. : Provoz a vybavení domácnosti ve vyšším sociálním prostředí (měšťanstvo a šlechta) na základě pramenů archeologických, Archaeologia historica 15, 1990, 19–42.

Nekuda, V. Nálezy středověkých hrnčířských pecí na Moravě, Časopis Moravského musea 48, 1963, 57–84.

Nekuda, V.–Reichertová, K.: Středověká keramika v Čechách a na Moravě, Brno 1968.

Pavlík, Č.- Vitanovský, N. : Encyklopedie kachlů v Čechách a na Moravě a ve Slezsku.

Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance, Praha 2004.

Pleiner, R. Staré evropské kovářství, Praha 1962.

Pleiner, R. : Iron in Archaeology, Praha 2006.

Procházka, R.– Peška, M. Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století, Přehled výzkumů 48, Brno 2007, s. 143–299.

Sedláčková, H.: Gotické sklo na střední a severní Moravě v archeologických nálezech, Archaeologia historica 26, 2001, 411–428.

Shromáždilová, I.: Kožedělná výroba ve středověkém Brně, Brno v minulosti a dnes 15, Brno 2000, 33–62.

Scheufler, V. Lidové hrnčířství v českých zemích, Praha 1972.

Staňa, Č. 1994: Die Entwicklung der Keramik vom 8. bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts in Mittelmähren, 265–286, Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert, Kolloquium Mikulčice, Brno, 265–286.

Unger, J. Základní horizonty keramiky dvanáctého až patnáctého století na soutoku Jihlavy a Svatky, Archeologické rozhledy 36, 1984, 288–295.